

Використання
психологічного тренінгу
для розвитку
вербального інтелекту у
підліткового віку.

Курсова робота
Студента 56 групи
Соціально-психологічного факультету
Спеціальність: „Психологія”
Вонсовича Віктора Станіславовича.

Науковий керівник
асистент кафедри соціальної
та педагогічної психології
Віктор Васильович Кириченко.

Житомир 2009.

Зміст.

	Стор.	Файл
Вступ.	3-5.	3..
Розділ I. Теоретичний аналіз проблеми використання психологічного тренінгу для розвитку вербального інтелекту в середньому шкільному віці.		
1.1. Місце та значення інтелекту в процесі розвитку підлітків.	6-14	4-5..
1.2. Проблема використання інтелектуального тренінгу для розвитку вербального інтелекту.	15-21.	6.
Розділ II Методи та методика дослідження.		
2.1. Методологічні засади експериментального дослідження впливу психологічного тренінгу.	22-26.	7.
2.2. Методи, методика та процедура дослідження.	22-26.	7.
Розділ III. Експериментальні дослідження впливу психологічного тренінгу на вербальний інтелект.		
3.1. Результати дослідження вербального інтелекту підлітків.	27.	8.
3.2. Дослідження особливості використання психологічного тренінгу для розвитку вербального інтелекту.	27-28.	8.
3.3. Шляхи та умови розвитку вербального інтелекту у підлітків.	28.	8.
Підсумок.	29-30.	9
Список використаних джерел.	31.	10.
Додатки.		11-12

Вступ

Актуальність дослідження. Оскільки інтелект є складовою частиною творчого мислення, здібностей, таланту т.д. людини – то його розвиток є необхідною умовою самореалізації людини. Вивчення інтелекту допоможе кожній окремій людині досягати поставлених перед нею цілей.

В розвиток знання про інтелект зробили внесок такі вчені: Спірмен – висунув теорію про ієрархічну будову інтелекту. Модель інтелекту по Терстоуну – автор вніс великий вклад в техніки факторного аналізу, створив мультифакторну теорію інтелекту. Модель інтелекту по Гілфорду – основана на припущенні про три виміри, комбінації яких визначають три різні типи інтелектуальних здібностей. Кожний фактор інтелекту утворюється комбінацією одного з типів інтелектуальних операцій, області, в якій утворюється, та отримується як результат. Модель інтелекту по Айзеку – інтелект має форму куба, де кожна сторона представляє собою різні модальності: інтелектуальні процеси, тестовий матеріал, якість.

Модель інтелекту по Кеттелу – інтелект складається з інтелекту текучого та кристалізаційного. До складу інтелекту входять природні та здобуті відношення, залежності. Кеттел автор так званої ретикулярної факторної моделі інтелекту. Вчений приходить до таких висновків, що на інтелект має великий вплив такі фактори: спадковість, зміни оточуючого середовища (біологічні фактори та освіта, культура), вік людини, травми головного мозку.

Модель інтелекту по Стернбергу – тріадна теорія інтелекту. Складається з трьох частин – контекстуальної, компанентної та експериментальної. За Стернбергом інтелект може розглядатися поза соціокультурним контекстом. Автор заперечує роль швидкості при переробці інформації, що надходить до людини.

Великий внесок в дослідженні інтелекту вніс Жан Піаже 1969 рік – введення поняття „сенсомоторний інтелект”.

А. Біне та Т. Сімон створюють першу шкалу виміру інтелекту.

Ф. Гальтон – родоначальник наукового вивчення індивідуальних відмінностей, створив інструмент виміру – тест.

Свій внесок зробили: Вернон – створив ієрархічну модель інтелекту, розробляли тести – Г. Роршах, Д. Векслер, Д.П. Гілфорд, Г. А. Мюррей, Л. Сонди, Л. Бендер, Д. Рапапор, Д. Б. Роттер та інші.

Підлітковий вік є сенситивний відносно розвитку інтелекту. На мій погляд, використання сенситивності підлітків та інтенсивний зовнішній вплив (тренінг) на інтелект підлітків ще не достатньо вивчений

Об'єкт дослідження – процес проведення психологічного тренінгу з підлітками.

Предмет дослідження – особливості використання психологічного тренінгу для розвитку вербального інтелекту у підлітковому віці.

Мета дослідження: Дослідити особливості використання психологічного тренінгу для розвитку вербального інтелекту в учнів середнього шкільного віку.

Гіпотеза дослідження. Використання спеціально організованих тренінгових вправ, по розвитку вербального інтелекту, дозволяє підвищити рівень розвитку вербального інтелекту у підлітків.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукову літературу з питань проведення психологічного тренінгу інтелекту з підлітками.
2. Вивчити особливості використання тренінгу для розвитку вербального інтелекту.
3. На основі узагальнення досвіду дослідження інтелекту створити методiku розвитку вербального інтелекту у підлітків.

Методи та організація дослідження. Дослідження вербального інтелекту проводилося за допомогою методу, запропонованим Д. Векслером (W AIS) в 1955 році.

Дослідження проводилось над підлітками 14-15 років, що навчаються в середній школі м. Житомира. Дослідження проводилось протягом трьох занять (приблизно дві години 1,3 та 3,5 години – 2 заняття). Ретестування цього дослідження мною не проводилось.

Наукова новизна. Вперше на матеріалі тренінгових вправ досліджені особливості удосконалення (покращення в балах IQ) вербального інтелекту, за допомогою тренінгових вправ.

Практичне значення. Отримані в результаті виконання курсової роботи дані, щодо особливостей використання психологічного тренінгу для розвитку вербального інтелекту у підлітків – дозволить удосконалити, в певних випадках, процес шкільного навчання, самовдосконалення підлітків.

Надійність та вірогідність. Надійність та вірогідність дослідження забезпечується репрезентивністю вибірки (8 осіб), застосуванням методів адекватних меті та завданню дослідження, поєднанням

кількісного та якісного аналізу, використанням методів математичної статистики.

Положення, що виносяться на захист:

1. Вербальний інтелект, як структурний елемент навчальних здібностей, розвивається по мірі включення учнів у навчальну діяльність.
2. Використання тренінгових вправ – підвищує ефективність вербального інтелекту.
3. Представлений автором тренінг сприяє розвитку вербального інтелекту.

Апробація роботи.

Результати курсової роботи на практиці не були застосовані та не доповідались на конференціях.

РОЗДІЛ I

1.1. Місце та значення інтелекту в процесі розвитку підлітків.

В науці ,на сьогодні ,поняття інтелекту (IQ) до кінця ще не сформоване. Вчені ще не мають одностайної думки , що конкретно мати на увазі під цим поняттям. Вони дають такі визначення поняттю – інтелект:

- * Інтелект – це те , що вимірюється тестами інтелекту.
- * Інтелект – це узагальнена здібність до навчання.
- * Інтелект – це здібність до абстрактного мислення.
- * Інтелект – це те , що забезпечує ефективність адаптації поведінки в складному середовищі.
- * Інтелект – це сукупність розумових здібностей людини та деяких вищих тварин , наприклад , людиноподібні мавпи.

При цьому ми не повинні забувати що:

1. Здібність до абстракції – це тільки одна сторона інтелекту , не менш важливим є конкретність мислення.

2. Важливим для інтелекту є те , що він дозволяє розкривати закономірні зв'язки та відношення в оточуючому світі , пізнавати свої розумові процеси та впливати на них , передбачати наступаючі зміни та дає можливість перетворювати дійсність.

3. Слово „ інтелект „ нерідко в психології використовується як синонім слів „обдарованість” , „розумова обдарованість”.

Ф. Клікс відмічає: „ Якщо слово мислення означає процес , то під інтелектом ми розуміємо якість цього процесу”.

На сьогодні інтелект розглядають з позиції двох шкіл: англійської та американської. Тобто , школи що признають загальні здібності та школи що признають генеральний фактор. На заході (Європа) популярна теорія згідно з якою інтелект ділиться на тікущий та кристалізований.

Перші дослідження інтелекту розпочав в своїх роботах Спірмен між XIX-XX століттями. За Спірменом – люба інтелектуальна діяльність містить всього один фактор , який він назвав генеральним , та багато специфічних факторів. За теорією Спірмена здібності складаються з групи різних показників , що знаходяться між собою у певному взаємозв'язку. Його теорія інтелекту має ієрархічну структуру. Вона має форму піраміди на вершині якої Спірмен поставив генеральний фактор G (що був ним і відкритий). Нижче під генеральним фактором , в піраміді , стоять широкі групові фактори вербально-утворюючого

та практично- механічного інтелекту. Ці фактори далі поділяються на: вербальний та рахунковий субфактор , а до складу практично-механічного фактору входять: механіко-інформаційний , просторовий та мануальний субфактори. На самому нижщому рівні ієрархії знаходять- ся -- специфічні фактори.

Завдяки ієрархічному підходу до структури інтелекту Стенфорд-Біне створили свою теоретичну модель тесту інтелекту.

На вершині піраміди знаходиться генеральний фактор G.

Нижче, на другому рівні , знаходяться: здібності кристалізаційні , здібності тіку- щі та короткочасова пам'ять. Далі , на третьому рівні , кристалізовані здібності діляться на: вербальні (субтести: словарний , розуміння , вербальні відношення) , кількісні (субтести: кількісний , числові ряди , створення рівностей).

Тікущі здібності , в піраміді, переходять нижче в третій рівень – абстрактні роздуми (субтести: аналіз конфігурацій , копіювання , матриці , складання та розрізання паперу). Короткочасова пам'ять (субтести: пам'ять на бусинки , фрази , числа , предмети).

Модель інтелекту по Терстоуну – мультифакторна теорія інтелекту. Терстоун був головним опонентом теорії генерального фактора Спірмена – зробивши вісочий вклад в розвиток техніки факторного аналізу. Автор розробив статистичний апарат , що дозволяє визначити мінімальну кількість факторів в матриці , які необхідно передположити з тим щоб можна було об'яснити здібність до виконання тестів.

Він виділяє дев'ять—основних факторів , сім з яких визначив найбільш чітко. Це такі фактори: розуміння слів , швидкість мови , числовий фактор , просторовий фактор , асоціативна пам'ять , швидкість сприйняття , індуктивне мислення. Утворюючи фактори , вчений виходить з принципу „ простої структури” – фактори групуються по максимальному числу великих та вмістовних факторів та одночасно факторів максимально малих , вміст яких є нуль чи близько нуля.

Хоча Терстоун спочатку і говорив , що його теорія повністю заперечує теорію Спірмена , проте розходження між їхніми поглядами не такі вже й великі.

Кеттелл відмітив , що за допомогою факторів другого порядку , можна зблизити погляди вчених у вивченні інтелекту -- американську та англійську школи. Вже пізніше Терстоун признав , що у них з Спірменом є один головний фактор – одже в них хоча

і різні теорії інтелекту, проте результати досліджень приблизно однакові (кореляція між тестами їх батареї були в середньому добра – 0,35).

Модель інтелекту по Гілфорду.

У Гілфорда модель інтелекту основана на припущенні про три виміри. Здібності людини визначаються саме комбінацією цих вимірів. Він використовував факторний аналіз лише для того щоб підтвердити теоретичну обоснованість інтелекту, а не сам інструмент її побудови. До кожного фактору Гілфорд відносить певні типи інтелектуальних операцій.

I фактор – операція. Сюди автор відносить:

1. оцінювання.
2. конвергентне мислення.
3. дивергентне мислення.
4. запам'ятовування.
5. розуміння.

II фактор – продукт.

1. одиниці.
2. класи.
3. відношення.
4. системи.
5. трансформації.
6. інплекація.

III фактор – зміст.

1. образний.
2. символічний.
3. семантичний.
4. поведінковий.

Фактори є незалежними, тому виключається існування факторів вищого порядку. Тим самим ця теорія заперечує загальну основу інтелекту.

Проте проведені дослідження за тестами Гілфорда вказують на існування загальних факторів. Та й сам автор цієї моделі інтелекту не завжди був об'єктивний в своїх дослідженнях.

Модель інтелекту за Айзеком.

Англійський психолог Г.Айзек запропонував відрізнити три види інтелекту. Перший він назвав „біологічним”, який має в своїй основі структури та функції головного мозку. Другий інтелект – „психометричний”. Сюди автор відніс можливості, що вимірюються

тестами інтелекту. Третій інтелект – „соціальний” (складні розумові функції).

Айзек підкреслював значення в інтелекті генерального фактору. Схематична модель інтелекту вченого виглядає як куб, кожна плоскість якого символізує різні модальності.

Перша плоскість – інтелектуальна (мислення, пам'ять, сприйняття). „Біологічний” інтелект.

Друга плоскість – тестовий матеріал (вербальний, числовий, просторовий). „Психометричний” інтелект.

Третя плоскість – якість (сила, швидкість).

Як ми бачимо, що в теорії інтелекту Айзека та Гілфорда є багато спільного. Та й сам Айзек не заперечував існування спільного в їх теоріях.

Модель інтелекту по Кеттелу.

Модель інтелекту цього автора (ретикулярна факторна модель) є найбільш розробленою і тому завоювала визнання багатьох дослідників інтелекту. У Кеттеля генеральний фактор складається з двох загальних факторів – поточного інтелекту та інтелекту кристалізаційного (взагалі він виділив 5 факторів, але дорбе розробив ці 2).

Кеттел солідарен з Спірманом в розумінні інтелекту суть якого – розумання відношень залежності. У нього є дві детермінанти в розумінні відношень: набуті та природні. Природні обумовлення визначають те, що в одних людей процес здобуття досвіду та навиків протікає краще ніж у інших. Ця різниця дозволяє говорити про поточний інтелект. В результаті вирішення проблеми з використання поточного інтелекту формується кристалізаційний інтелект. Кристалізаційний інтелект людини залежить від: культури, активності людини, інтересів особистості.

Всі здібності (за Кеттелем), що проявлені в діяльності – функція певних факторів, що відносяться до трьох класів.

1. Центральний (загальний) здібності обумовлені структурами та функціональними властивостями головного мозку та роблять вплив на всі пізнавальні процеси людини.

2. Локальні здібності – вони пов'язані з спадковістю та здобутою організацією сенсорною та моторною зоною мозку. Фактори що сюди відносяться роблять найбільш органічний вплив на успішність виконання тестів.

3. Фактори – операції. На відміну від двох попередніх факторів найкраще пов'язані з культурним досвідом індивіда. Вони поділяються на здобуті чи допоміжні пізнавальні навички та спеціалізовані професійні, тобто навички, здобуті для досягнення цілі. Це кристалізаційний інтелект.

Його теорія це поділ здібностей на природньо обумовлені та здобуті.

Рівень факторів у людини залежить від: спадковості, біології людини та середовища.

Ретикулярна факторна модель інтелекту представляє собою поділ на два внески в інтелект.

I – це внески організму (сковуючі здібності).

Центральні здібності: поточний інтелект, швидкість, пам'ять, біглисть.

Локальні здібності: візуальні, слухові, тактильні, церебральні.

II – це внески мотиваційно-формуєчі (підкріплення окремих областей активності).

Мотиваційні системи: вербальний інтерес, числовий інтерес, технічний інтерес, емоційне відношення до навчання.

Заохочувані області активності: активність вербальна, активність технічна, час навчання.

Потім ці внески взаємодіють з наступним розвитком у фактори операції. Це такі фактори посередники: вербальний, числовий, просторовий, технічний, кристалізаційний інтелект.

Автор теорії прийшов до таких висновків:

1. Спадковість впливає на поточний інтелект. Поточний інтелект – це біологічна здібність, що залежить від впливу біологічного середовища.

2. На поточний інтелект має великий вплив зміна оточуючого середовища.

3. Зміни оточуючого середовища, що пов'язані з освітою та культурою впливають на кристалізаційний інтелект.

4. Вік по-різному впливає на поточний та кристалізаційний інтелект. Поточний інтелект починає знижуватися починаючи з 3-го десятка віку людини, а кристалізаційний може не погіршуватися до самої старості.

5. Травми головного мозку по-різному впливають на поточний та кристалізаційний інтелект. Кеттел був впевнений, що можна створити тести що будуть незалежні від культури

Модель інтелекту Стернбергу – трьохкомпонентна або тріадна теорія інтелекту.

Три частини це – контекстуальна, компонентна та експериментальна частини інтелекту.

Контекстуальна частина це, як визначає автор, -- „психічна активність, що зв'язана із здібністю індивіда пристосовуватись до змін в своєму середовищі так, щоб пристосування оптимально задовольняло потребам середовища”.

Інтелект зв'язаний з соціокультурним контекстом. Тому за Стернбергом людей необхідно тестувати у відповідності до цього контексту (вік, середовище існування людини т.д.).

За дослідником, для дорослої людини важливі такі характеристики в інтелектуальному функціонуванні: демонстрація соціальної компетенції, демонстрація легкості рішення нових проблем, розвинуті вербальні здібності, пристосованість до життя.

До другої частини трьохкомпонентної теорії відносяться певні елементарні пізнавальні процеси, що допомагають у створенні гармонії між середовищем та індивідом. Вихідна одиниця аналізу – інформаційно-процесуальний компонент. Цей елементарний інформаційний процес – діє при представництві у свідомості об'єктів та символів.

Компонент також може перетворювати сенсорний імпульс в абстрактне уявлення, або уявлення в щось інше або в моторну активність.

Є компоненти двох типів, що подібні між собою:

1. Метакомпоненти – вони представляють собою виконавчі компоненти вищого порядку. Вони функціонують коли виробляється план рішення задачі, контролюють її виконання.

2. Виконавчі компоненти. Вони використовуються в поточному виконанні стратегії рішення задач (компоненти: кодування, комбінування та порівняння, рішення).

Третя частина теорії – експериментальна. В цій частині вказується, що інтелект найбільш добре проявляється в задачах та ситуаціях, в яких діють елементарні когнітивні процеси.

Ці три компоненти тісно взаємодіють між собою.

Контекстуальна – здібність людини пристосовуватись до змін в середовищі.

Експериментальна частина обмежує контекстуальну та робить акцент на успішність рішень нових задач та автоматизації їх виконання.

Компонентна частина інтелекту – описує загальні процеси, що характерні багатьом типам поведінки.

Говард Гарднер популязував ідею так називаємого „багатостороннього інтелекту”. Він виділив сім типів інтелекту та з деякою ступеню відносності восьмий та дев’ятий (які не являється повноцінними членами багатостороннього інтелекту та їх потрібно ще вивчати). Це такі типи інтелектів:

1. Вербально-лінгвістичний – відповідає за мовні здібності, що пов’язані зчитанням та письмом. Він включає розповіді історій, вживання метафор та аналогій, абстрактне мислення, почуття юмору символічне мислення та ін.

2. Логіко-математичний інтелект – він асоціюється з індуктивним мисленням та включає в себе здібність працювати з числами та іншими символами та установлювати зв’язки між окремими елементами інформації.

3. Візуально-просторовий інтелект – включається у формування розумових образів.

4. Тілесно-руховий інтелект – забезпечує здібність використовувати тіло для вираження своїх емоцій.

5. Музикально-ритмічний інтелект – включає здібність розпізнавати ритми та тональність, чуттєвість до звуків оточуючого середовища, особливо до людського голосу до звучання музичних інструментів.

6. Внутрішній інтелект особистості – ця форма інтелекту направлена на саму людину та визначає те що ми називаємо здібністю до самопізнання. Він асоціюється з рефлексією, самопізнанням та контролем над емоціями, інтуїцією та духовністю. Він визначає самопізнання та самоідентифікацію, а також роздуми в процесі мислення.

7. Міжособистий інтелект – визначає здібність до праці в співробітництві з іншими людьми та комунікації – як вербальної, так і невербальної. Людина з таким інтелектом добре помічає настрої, мотиви та наміри оточуючих (емпатією).

Ця модель інтелекту (при тестуванні) виявляє індивідуальну картину акцентів розумового розвитку. У кожного є всі ці сторони розуму, але всі вони проявляються в різній ступені в житті людини.

Не один з гарднеровських типів інтелекту, яку б роль тут не відігравала генетика, не є постійною величиною від підліткового віку і на все життя.

Ми бачимо – що не одна модель інтелекту не заперечує концепцію генерального фактору Спірмена. Не удалось, також, розбити інте-

лект на певну суму здібностей. Тому властивості інтелекту представляють собою сторони однієї цілісної пізнавальної діяльності, що органічно включається в психічну активність людини.

На інтелект впливають такі фактори: спадковість біологічне середовище, статеві відмінності, соціокультурне середовище. Інтелект також змінюється з віком людини, змінюється в залежності від кількості дітей в сім'ї та черговістю їх народження, залежить від особистості людини.

Підлітковий вік (від 10-11 до 15 років) є переломним. Він вважається найбільш важливим для навчання та виховання ніж молодший та старший шкільний вік.

Схильні раніше до дословного відтворення учбового матеріалу, вони бажають тепер відтворювати матеріал „своїми словами”. Появляється своя думка, розвивається більш високий рівень психічної діяльності – глибокі узагальнення та докази, розуміння більш складних абстрактних відношень між об'єктами.

Фізичний розвиток проходить інтенсивне дозрівання. Помітний розвиток вольових рис характеру.

Важливою психологічною характеристикою є – інтенсивний моральний розвиток особистості, формування самосвідомості, потреба усвідомлювати себе як особистість. Суттєво змінюється його пам'ять.

Основна характеристика підліткового віку – посилення довільної сторони пам'яті та уваги. Збільшується вміння організовувати та контролювати свої психічні процеси, управляти їми.

Основна особливість мислинової діяльності підлітків є збільшення з кожним роком здатності до абстрактного мислення, зміна відношень між конкретно-образним та абстрактним мисленням на користь абстрактного мислення. Розвивається критичніше, самостійніше та творче мислення.

Отже, в результаті проведеного аналізу виявилось, що інтелект є складною структурою вивчення якої, на сьогодні, до кінця ще не завершено. Інтелект є важливим компонентом для становлення та буття людини. Інтелект є складовою частиною здібностей та навиків. В процесі розвитку добре розвинутий інтелект допомагає підліткам в їх провідній діяльності. При цьому не потрібно забувати, що для розвитку інтелекту підлітковий період є найбільш сприятливим. Місце IQ в провідній діяльності підлітків (спілкування та ін.) не можливо не дооцінити – бо чим вищий (краще розвинутий) тим під-

ліки будуть краще та реальніше ставити перед собою цілі та досягати їх. Вони будуть краще справлятися з провідними діяльностями свого віку – в спілкуванні, самовизначенні, самоідентифікації, самостверженні, персонілізації та ін.

1.2. Проблема викорискання психологічного тренінгу для розвитку вербального інтелекту у підлітків.

Тренінг – це особливий різновид навчання через безпосереднє „проживання” та усвідомлення виникаючого в особистісній взаємодії досвіду , який не зводиться ні до традиційного навчання через трансляцію знань чи психотерапії.

Психологічний тренінг – це активне навчання за посередництвом здобуття та осмислення життєвого досвіду , що моделюється в між-особистісній взаємодії.

У підлітків потреба в спілкуванні особливо загострена , а життєвого досвіду дуже мало – тому тренінгові вправи особливо потрібні їм .

Основна перевага тренінгу , те що він дозволяє отримати досвід:

а) в максимально концентрованому вигляді;

б) в психологічно безпечних умовах , що полегшує його розуміння.

Кількість психологічних тренінгів дуже велика. А терміни „психологічний тренінг” , „соціально-психологічний тренінг” не мають чіткого визначення. В широкому значенні , соціально-психологічний тренінг – це будь-яке соціально-психологічне навчання , що проходить з опорою на механізми групової взаємодії.

Психологічні тренінги розвивають(по цілям) – конкретні вміння , тренінги особистісного росту, тренінги спілкування (знаходяться десь по середині між тренінгами вмінь та особистісним ростом).

До складу вербального інтелекту відносять (під час тестування) такі субтести , що його вимірюють:

1) загальна обізнаність – знання загальновідомих відомостей та фактів з різних областей знань ;

2) загальна понятливість – оцінка розуміння смислу висловлювань, здібності до суджень та розумінню загальних норм;

3) арифметичний субтекст – вміння оперувати числовим матеріалом ;

4) установка подібності – необхідно вказати загальну ознаку в парах понять;

5) словниковий субтест – розуміння вербального досвіду , оцінка запасу слів та розуміння їх смислу;

б) короткочасова пам’ять на послідовність чисел від 3 до 9 знаків. Інтелект взагалі , а вербальний інтелект в частності добре розвивається за допомогою тренінгу креативності.

В основу програм по тренінгу креативності входить дві основні ключові ідеї:

1. Коли необхідно діяти ефективно в нових ситуаціях , коли відсутня інформація або її мало , а відомих методів рішень цих ситуацій , що ведуть до успіху нема.

2. Коли створюється новий продукт , що відрізняється від вихідного матеріалу , та має в своїй будові новизну і оригінальність.

Креативність – це комплекс особливостей інтелекту та рис особистості , вона проявляється у всіх нових життєвих ситуаціях та властива всім людям. Креативність можна спеціально тренувати та розвивати , її розвиток в одній діяльності переноситься на інші.

По своїй суті творчість протікає в ситуаціях не впевненості , що направлена на отримання результату який є об'єктивно чи суб'єктивно новий. На відміну від просто творчості (писання віршів , малювання) , креативність проявляється в ситуаціях неясності , відсутності чітких алгоритмів , постійно міняються умови , способи рішення.

Креативність як система творчих здібностей в психології розглядається з декількох позицій. Розуміють як:

- * характеристики інтелектуальної сфери (Айзенк);
- * самостійна якість мислення , що не зводиться до інтелекту (Пономарьов);
- * систему особистих якостей (Олах).

Є багато різних визначень креативності , де робиться акцент:

- * на продуктах, що створюються завдеки їй: креативність як засіб народжувати щось нове, оригінальне;
- * процеси: креативність як особливий різновид творчого мислення , високорозвинута уява ,естетичне світосприйняття т. д;
- * особистісні риси: креативність як відкритість новому життєвому досвіду , незалежність , гнучкість , динамічність ,оригінальність , самобутність особистості;
- * зовнішні умови: креативність як здібність продуктивно діяти в ситуаціях з високим ступенем невідомого.

За концепцією Д. Гілфорда та Е. Торренса , креативність розглядається як дивергентне мислення , яке допускає комбінування шляхами рішення проблеми. Це мислення проявляється коли проблема не розкрита та невідомий шлях її рішення.

Д. Гілфорд виділяє такі компоненти креативності:

- 1.Здібність до знаходження та постановки проблеми.
- 2.Біглисть – здібність до генерування великої кількості проблем.
- 3.Гнучкість – здібність продуцировать різні ідеї.
- 4.Оригінальність – здібність видавати нестандартні рішення.
- 5.Здібність удосконалювати об'єкти чи ідеї, додаючи деталі.
- 6.Здібність до рішення проблем на основі аналізу та синтезу інформації.

Відмінність творчого мислення від традиційного в тому, що при творчому мисленні допускається помилковість якогось конкретного шагу який не обов'язково веде до неправильного результату. Процес творчого мислення проходить відразу в багатьох напрямках, наштовхуючись на різні перепони. Для того щоб творчо мислити потрібно не боятися робити помилки, бути неправим. Особливістю творчого мислення є те що, на своєму початку іде „розширення об'єму незнання” в процесі рішення проблемию

Задача тренінгу креативності – навчити бачити ситуації де необхідно викорисстовувати творче мислення

Творчий процес складається з таких етапів (за Г. Уоллес).

- 1.Підготовка:усвідомлення проблеми,початкові попитки знайти її рішення.
- 2.Інкубація:тимчасове відкладання проблеми, коли людина займається іншими справами і не робить попиток вирішити проблему, але несвідомо продовжує працювати.
- 3.Осяяння:рішення проблемивиникає вдруг, ніби не звідки.
- 4.Перевірка рішення.

Під час творчості необхідно пам'ятати, що в творчому процесі стадії видвігання ідей та їхня оцінка розділені в часі.В основі творчості лежить процес побудови нових комбінацій.

В тренінгах креативності є свої важливі принципи.

1. Це – моделювання ситуацій новизни та неясності. Подібність технік з реальним життям зведена до мінімуму (щоб не було стереотипних рішень). Інструкції про цілі та задачі даються туманні, а іноді зовсім не даються (частина завдання). Як пише Хуторський: „Щоб перейти від репродуктивного навчання до творчої, діяльності... повинна бути організована таким чином, щоб вона приводила до отримання учнем якісно нових результатів, як в навчанні, так і в його розвитку”.
2. Ігровий характер взаємодії.

Техніки виглядають ніби без смислу -- не направлені на рішення задач чи проблем. Учасники грають ніби діти , але при цьому тренінги побудовані так що вони приносять розвивальний ефект.

3. Позитивний зворотній зв'язок , вімова від критики змісту роботи. Це важливо тому що: створює добрий емоційний настрій , не викликаються захисні реакції

4. Баланс між інтуїцією та кретичним мишленням.

Задача тренінга зробити учасників не цілком спонтанними і не направленими на критику , а на те щоб безконфліктно розділити , коли потрібна опора на спонтанність та інтуїцію і на те , коли потрібно критично обдумати ситуацію.

5. Ретроспективна побудова паралелів між змістом занять та життєвим досвідом учасників.

Необхідно показати , які психологічні механізми були задіяні , які розвилися нові уміння та особисті якості – що з цього можна використовувати в житті. Учасникам необхідно порівняти отриманий досвід з своїм життям. Але обов'язково повинні бути озвучені самі механізми , знання , уміння . На стадії обговорення можна відступити від принципу „тут та зараз” і можуть поговорити про свої життєві випадки.

6. Широке використання засобів візуальної та пластичної експресії. Це малюнки драматичні сценки та ін. Вони підштовхують учасників від шаблонів поведінки.

Відучий тренінг повинен совміщати ряд функцій: адміністратора , лектора , методиста , експерта , переговорщика , педагога , лідера та ін.

В тренінзі реалізовується підход – „Від гри до життя”.

Використовуючи розвивальний вплив тренінгу креативності ми розвиваємо в частності свій вербальний інтелект. При цьому ми знаємо , що під час цього тренінгу психіка розвивається комплексно. Разом з тим, за час застосування тренінгів , відсутні (або недостатньо висвітнені) характеристики про використання тренінгів, на активізацію розвитку вербального інтелекту . І саме на виявлення окремих характеристик впливу психологічного тренінгу на розвиток вербального інтелекту і буде спрямована експериментальна частина нашого дослідження.

В підлітковому віці протікають процеси пов'язані з перебудовою пам'яті. Активно розвивається логічна пам'ять і як реакція на часте застосування гальмується розвиток механічної.

Розвиток протікає від безпосередньої до опосередкованої пам'яті.

В підлітків виникає здвиг між пам'ятю та мисленням, для них процес припоминання – значить думати. Його процес запоминання зводиться до мислення, до установаження логічних відношень всередині запам'ятовуваного матеріалу, а припоминання заключається в відтворенні матеріала про ці відношення.

Якість мислення є важливою характеристикою інтелектуального розвитку людини. П. Я. Гальперін розробив концепцію планового формування розумових дій. В ньому він виділив етапи інтеоризації зовнішніх дій, установив умови, що забезпечують їх найбільш повний та ефективний перевод у внутрішню дію з наперед заданими властивостями. Цей процес представлений таким чином:

1. Ознайомлення з будовою майбутньої дії в практичному плані, а також з зразками яким воно потрібно щоб відповідало.
2. Виконання даної дії практично – в зовнішньому плані(дія з реальними предметами).
3. Виконання певної дії без безпосередньої опори на зовнішні предмети. Це буде перенесення дій з зовнішнього плану в план гучної мови (мовне виконання дій).
4. Гучна мова переноситься у внутрішній план(проговорюється „про себе”).
5. Виконання дій в плані внутрішньої мови з перетвореннями та стороченнями, з уходом дії.

Цей процес розвитку загального мислення може бути застосований для розвитку загального інтелекту у підлітків. При цьому ми повинні пам'ятати, що розвиток одного якогось компоненту IQ веде до розвитку всього інтелекту.

В підлітковому віці активно проходить процес розвитку читання, монологічна та письмова мова.

Як компонент вербально інтелекту, вміння читати необхідно розвивати як вміння – читати правильно, бігло та виразно аж до здібності до декламування.

Монологічне мовлення необхідно розвивати – від вміння переказувати невеликі повісті чи кусочків текстів до здібності виступати перед аудиторією.

Письмове мовлення покращується від здібності до письмового викладення до самостійних творів на задану чи вільну тему. Особливо важливим в розвитку мови є поєднання та взвємопроникнення мислення та мови. Уміння складати план усного чи письмового тексту.

Для розвитку вербального інтелекту важливе -- уміння розвивати загальні інтелектуальні здібності, особливо понятійне, теоретичне мислення. Для цього необхідно: засвоїти поняття, удосконалити уміння користуватись їми, вести роздуми логічно та абстрактно.

Зовнішнє стимулювання розвитку мислення дуже добре себе зарекомендувало в групових видах інтелектуальної роботи.

Колективна робота дуже добре допомагає в генеруванні та критичному відборі ідей. Одна з таких методик отримала назву – „мозковий штурм”. Основні її принципи такі:

1. Створюється спеціальна група між якими особливим чином організовують взаємодію, що розрахована на отримання „групового ефекту” (якість та швидкість в прийнятті рішень).

2. В цю групу вносять людей, що різняться між собою психологічним рисам (одні – висказують ідеї, інші висловлюють свою критичну думку; різняться в швидкості мислення та ін.)

3. В цій групі вводяться спеціальні норми та правила – стимулюється висловлювання будь-якої ідеї, критика допускається лише ідей, а не людей, всі активно допомагають один одному в роботі – особливо ціниться творча допомога.

4. Індивідуальна та групова робота чергуються між собою.

Характерною особливістю підліткового віку є здатність до багатьох видів навчання, як в практичному плані (трудові уміння та навички) так і в теоретичному (уміння мислити, роздумувати, користуватись поняттями), схильність до експериментування (не все приймати на віру).

Тому як ми бачимо, що підлітковий вік, є сенситивний до багатьох видів діяльності. Ми використовуючи це можемо стимулювати їхній розвиток вербального інтелекту -- використовуючи принцип „ближньої зони розвитку” (за Виготським).

Оскільки підлітки відрізняються завищеною інтелектуальною активністю, ми повинні її стимулювати (наприклад, стимулюванням творчого мислення).

Для покращення рівня інтелекту рекомендується повисити свій емоційний інтелект, необхідно: знати свої емоції, уміти управляти

своїми емоціями , определити своєю мотивацією , уміти розрізняти емоції різних людей , управляти взаємовідношеннями.

Для цього необхідно:

1. Вміти знімати стрес. Високий рівень інтелекту означає готовність лицем в лице зустрічати перепони та не давати сильним емоціям брати гору над нами. Виносливість до стресу – це можливість протистояти стресорам та виходити з ситуацій стресу без особливих емоційних втрат.

Є багато рекомендацій як боротись з стресами:

* Нове бачення – знайти нове бачення того що відбувається , нову точку зору , сформувати доводи „за” та „проти”, сприймати те що відбувається як урок , тобто в цілому створити нове бачення реальності.

* Розслаблення та глибоке дихання – медитація ,йога, ряд видів спорту допоможуть позбавитись від стресу.

2. Контролювати свої імпульси – уміти відкладувати задоволення на потім.

3. Контролювати свій настрій – уміти зберігати спокій та уникати роздратування. Не віддавати себе на милість емоцій.

4. Определити свою мотивацію.

Г. Адлер для розвитку вербального інтелекту рекомендує – багато читати, читати як можна скоріше , не задумуючись про прочитане, читати різну літературу. Необхідно користуватись словарями , вивчати винесення слів , залишатись відкритим до нових знань. Потрібно завести нове хоббі , займатись спортом , знайомитись з новими людьми , заставляти голову постійно працювати. Вивчати логіку та лінгвістику , учить якусь іноземну мову та пробувати статтю або навіть книгу.

Потрібно пам'ятати , що вербальне мислення – це тільки одна сторона інтелекта. Одна із сторін яку можна з успіхом розвивати.

Важливим для розвитку вербального інтелекту є розвиток пам'яті. Розвиток механізмів запам'ятовування (мнемонічні техніки та ін.). Розвиток уваги , сприйняття , уяви , відчуття. Головним компонентом для розвитку вербального інтелекту є – мислення (а точніше творче мислення).

Вербальний інтелект розвивається за допомогою тренінгів креативності.

РОЗДІЛ II

2.1 Методичні засади експериментального дослідження впливу психологічного тренінгу.

Дослідження інтелекту по методу Д Векслера (W AIS) я використовую для виміру вербального інтелекту , тому що цей метод є досить надійним саме для виміру інтелекту. Цей метод отримав признання в ряді країн і відповідає всім основним критеріям для тестів , є верифікованим.

Як метод впливу на вербальний інтелект я використовую тренінг креативності. Бо для розвитку інтелекту взагалі , а конкретно вербального необхідно тренувати саме творче мислення. Потрібно , наприклад , для розвитку , навчитись в чомусь добре відомому вміти бачити щось нове , або з двох відомих знань , висловів , просто слів – вивести нове знання , тренінг креативності допомагає розвивати ці та інші здібності.

2.2. Методи , методика та процедура дослідження.

В даному експериментальному дослідженні я використовую – план з попереднім і підсумковим виміром на одній групі.

Мета експерименту: вивчити вплив психологічного тренінгу на розвиток вербального інтелекту.

Незалежна змінна: психологічний тренінг.

Залежна змінна: вербальний інтелект підлітків.

Радмінізація – учасники були вибрані випадковим чином.

Контрольовані змінні: контроль за сприйняттям ситуації.

Організація експерименту: тести та тренінг проводився у приміщенні середньої міської школи – в класі де немає відволікаючих шумів.

Висновок про вплив психологічного тренінгу робиться на основі аналізу результатів тесту Д. Векслера.

Загрози валідності: фон (учасники були раніше поінформовані про можливість розвинення вербального інтелекту) ; природній розвиток (учасники школярі) ; ефект тестування (на розвиток вербального інтелекту вплинув психологічний тренінг , а не інший фактор) ; взаємодія тестування з іншими експериментальними впливами (тест сам по собі є розвивальною вправою) ; інструментальна похибка (не виявлена) ; взаємодія складу групи з іншими впливами (дослідження проводилось з підлітками що вчаться в середній школі).

Попередній вимір я проводив за допомогою теста Д. Векслера (взятою з книги – сост. Кошелева М. Нові тести IQ. – „Фенікс”, 2002).

Дослідження проводилось в середині учбового року , в кінці уроків , в середній міській школі.

Експериментальний вплив – психологічний тренінг.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ.

1. Знайомство та згуртування.

Задача заняття: познайомити учасників , згуртувати їх , створити загальну уяву про креативність та про те , в чому суть тренінгових технологій її розвитку. Коротко представився та провів техніку знайомства:

* „Все , крім ім'я”. Учасники знайомляться в парах (2-3 хвилини) потім кожний представляє свого сусіда всім іншим учасникам. Ім'я він називає реальне , а все інше видумує сам , але таким чином , щоб його ім'я заповнилось.

Вправа „Карусель”.

Вправа. Учасники діляться на дві рівні підгрупи. Ті ,хто попав в першу підгрупу ,сідає в середнє коло обличчям на зовні , ті хто в другу , займають місця в зовнішньому колі , обличчям до них. Таким чином – всі розбиті на пари. Потім ведучий дає тему для обговорення та роздає ролі . Через 1-2 хвилини по команді ведучого зовнішнє коло зсувається відносно внутрішнього на одну людину вправо та міняється розстановка ролей:ті хто слухав тепер розповідає ,а ті хто розповідав – слухає. Потім зовнішнє коло знову зсовується. Таким чином обговорюються 2-3 теми. Теми.

* Мої досягнення.

* Мої вміння.

* Не все знають про мене , що...

Психологічний смисл. Вправа дозволяє розказати про свої сильні сторони , сильні сторони , иожливіть трохи плхвалитись.

Обговорення. Що нового та нежданого ви узнали про тіх з ким спілкуєтесь? А про самого себе? В якій ролі вам було краще – того хто говорить або слухає , з чим це зв'язано.В житті не прийнято хвастатись , розказувати про свої досягнення... Як ви думаєте чому?

Вправа. „Любопитний”.

Вправа. Називається якась літера української мови ,потім задвються іншим учасникам різні короткі питання (кожному по одному) .Відповіді на них служать слова що починаються на цю літеру. Головна тут не логіка ,а оперативність реакції, уміння бистро придумувать багато питань і відповіді на них. Хто затримується з відповіддю біль-

ше ніж на 2-3 секунди чи говорить слово що починається на іншу букву, сам займає місце того хто водить, називає нову букву, та гра йде далі.

Психологічний смисл. Інтелектуальна розминка, тренівка бистроти реакції на несподівані питання.

Обговорення. Які варіанти питань та відповідей запам'ятались?

2. Творче мислення.

Головна задача – продемонструвати основні якості, якими характеризується творче мислення (біглисть, гнучкість, оригінальність), та продемонструвати різні можливості потренувати їх.

Вправа „Що?Звідки?Як?“.

Вправа. Учасникам, що сидять в колі, демонструється якийсь несподіваний предмет, застосування якого не зовсім зрозуміло. Кожний з учасників по порядку повинен бистро відповісти на три питання.

1. Що це?

2. Звідки це взялось?

3. Як це можна використати?

При цьому повторюватись не дозволяється, кожний учасник повинен придумати нові відповіді на кожний з цих питань.

Психологічний смисл. Легка „інтелектуальна розминка“, активізація бігlosti мислення, стимуляція їх до видвігання несподіваних ідей та асоціацій.

Обговорення. Які відповіді на питання запам'ятались, представляються самими цікавими та оригінальними.

Вправа „Неможлива ситуація“.

Учасники розмишляють над якоюсь уявною ситуацією, наступлення якої малоймовірно. Їх задача – представити, що така ситуація все таки сталась, та пропонувати максимум наслідків для людства.

Вправа виконується в підгрупах по 4 чоловіки, час роботи 5-6 хвилин на кожну ситуацію. Ситуації.

* Збільшиться в 5 раз сила тяжіння на Землі.

* Всі метали перетворюються в золото.

* З життя людей зразу та повністю зникне спорт.

Психологічний смисл. Тренівка уміння генерувати несподівані уміння.

Вправа „Пари слів“.

Вправа. Кожний учасник придумує два слова, що не мають прямого логічного зв'язку, та озвучити їх. Сусід, що сидить зліва, формує логічно вірно речення, пов'язуючи їх.

Психологічний смисл. „Інтелектуальна розминка”, тренівка уміння об’єднувати зовніщньо слабо зв’язані речі, шукати неожидані аналогії.

Обговорення. Які варіанти запам’ятались , показалися найбільш цікавими.

Вправа „Класифікації”.

Вправа. Учасники об’єднуються в підгрупи по 4 чоловіки , та даються назви предметів з 7 предметів та пропонується придумати як можна більше різних основ , по яким можна класифікувати ці предмети. Задача в тому щоб пропонувати як можна більше різних та невичних критеріїв для цього.

Список 1. Табуретка , трамвай , желудь , мел , мотоцикл , абрикос , стакан , улей.

Список 2. Лампочка , огірок , кепка , труба , сир , весло , носки , медаль.

Психологічний смисл. Тренівка уміння виділяти оригінальні критерії , приховані критерії , які дозволяють знайти подібне між різними на перший погляд критерії. Це важливо для рішення проблем по аналогії.

Обговорення. Які з пропозованих критеріїв для класифікації представляються самими оригінальними , невичними.

3. Вправа „Кругом вода”.

Вправа. Учасники об’єднуються по 4 чоловіки. Інструкція: „Вважається , що вода може прекрасно передавати інформацію. Наприклад в гомеопатії широко використовуються предмети , що розведені водою дуже сильно , в сотні тисяч раз: вважається , що при цьому діє не саме лікарство , а інформація в його складі та структурі , „запечатлена” в воді та передається за її допомогою. Не будемо вдаватися в дискусії , чи це так... Але давайте пропозимо як можна більше способів передачі через воду інформації. Ваші рішення не повинні заперечувати закони фізики , хімії та бути принципово реалізуємі з технічної точки”. На роботу відводиться 8 хвилин.

Потім учасникам дається додаткова інструкція : класифікувати свої ідеї на основі того , які іменно властивості води в них задіяні.

Тут відводиться 5 хвилин.

Психологічний смисл. Вчить генерувати та класифікувати ідеї з опорою на знання властивостей об’єктів , а також ілюструє „біглисть” , „гнучкість” , „оригінальність” як рис творчого мислення.

4. Завершення. Вправа „Рифмовки”.

Вправа. Учасникам пропонується закінчити в рифму декілька фраз , що стосуються нашого тренінгу. Фрази:

- * Ми зустрічались , ми грали креативність розвивали...
- * Ми на тренінг прийшли , тут нас з вами навчили...
- * Креативність – що за птах...
- * Нам запам'ятовувалося так яскраво...
- * Закінчуючи наш тренінг...

Час на роздуми 2-3 хвилини на фразу.

Психологічний зміст. Дає можливість задуматися над змістом та результатами тренінгу , виразити свої роздуми в творчій формі.

Обговорення. Які варіанти рифмовок найкраще запам'яталися.

Після проведення цього тренінгу проводиться повторне тестування за методом Д. Векслера (та сама методика).

Розділ III

3.1 результати дослідження вербального інтелекту підлітків.

	О	Х	О
Саша	111		120
Ніколай	120	Психологічний	125
Сергей	125	вплив	128
Катя	130		134
Наташа	110		115
Света	130		133
Леся	118		121
Вадім	128		132

3.2 дослідження особливостей використання психологічного тренінгу для розвитку вербального інтелекту.

Для обробки даних я використовую метод критерій знаків (G).

1. Висунемо статистичні гіпотези

H_0 – відмінні між $X_{\text{контр.до}}$ та $X_{\text{контр.після}}$ випадкові та не значимі.

H_1 – відмінності між $X_{\text{контр.до}}$ та $X_{\text{контр.після}}$ достовірні, значимі.

2. Записуємо контрольної групи до та після експеременту до таблиці і з допомогою знаків +, - та = позначемо кожен індивідуальну зміну стану.

3. З'ясовуємо, що будемо вважати „типовим зсувом” і для цього типового зсуву визначаємо коефіцієнт $G_{\text{емп}}$ (як кількість типових зсувів).

Очевидно, що типовий для нас буде зсув „+” – підвищення рівня вербального інтелекту. Тоді:

$$\begin{aligned} G_{\text{емп}} &= 8 \\ N &= 8 \end{aligned}$$

До експерименту	Після експерименту	Зсув.
111	120	+
120	125	+
125	128	+
130	134	+
110	115	+
130	133	+
118	121	+
128	132	+

4. За таблицею критичних значень знаходимо $G_{кр}$ для $N = 8$ ..

5. Якщо $G_{емп} = G_{кр}$, то приймають гіпотезу H_1 , якщо ж $G_{емп} < G_{кр}$, то приймають гіпотезу H_0 .

$$G_{кр} = 8$$

Таким чином , ми з'ясували що в групі після експерименту відбулися зміни і зміни є достовірні та значимі. Отже , після проведення тренінгу в усіх учасників тренінгу збільшився вербальний IQ.

3.3 Шляхи та умови розвитку вербального інтелекту у підлітків.

Для розвитку вербального інтелекту необхідно: використовувати різні тренінги (креативності , спікування ,упевненої поведінки...) , багато читати , читати різну літературу, читати виразно ,бігло(допоможе драмгурток) , користуючись словниками вивчати нові для себе слова (одне нове слово в неділю). Бути відкритим до нових знань. Зайнятись новим цікавим для себе хобі. Спілкуватись з новими цікавими ,для себе , людьми.

Підсумок.

Поняття IQ (коефіцієнт інтелекту) – єдиний, напевно, термін в сучасній психології, що є дуже популярний і саме воно на сьогодні не має чіткого визначення. Поняття інтелекту є спірним, ще не визначеним, що ж саме вимірює IQ – чи дійсно це те що вимірює інтелект чи лише просто показник, чи як ви добре справляєтесь з тестами, чи лише ступінь мислити абстрактно, чи здатність до здобуття знань та інше. Існує багато теорій інтелекту, але всі вони діляться на ті що в свою основу поклали наявність одного – генерального фактору G, а інші в свою основу поклали багато факторів. Тому є багато тестів що вимірюють інтелект і питання що виникає – яким краще користуватись. Але головне що ми знаємо, що діти які успішно справляються з тестами інтелекту, мають успішність в навчанні. В процесі багатьох досліджень інтелекту ми знаємо що, на нього впливають такі фактори: спадковість, біологічне середовище, статеві відмінності, соціокультурне середовище. Інтелект також змінюється з віком людини, змінюється в залежності від кількості дітей в сім'ї та черговістю їх народження, залежить від особистості людини.

Підлітковий вік є найбільш важливим для навчання та виховання ніж молодший та старший шкільний вік. В цей період відбувається інтенсивний фізичний та психологічний розвиток.

При фізичному розвитку – статеве дозрівання (збільшення маси тіла, вторинні статеві ознаки та інше).

При психічному розвитку – розвиток вольових рис характеру, інтенсивне моральне формування самосвідомості особистості, посилення довірливої сторони пам'яті та уваги, збільшується здатність до абстрактного мислення та інше. В кінці підліткового віку підлітки повністю переорієнтовуються на предметно-практичну діяльність, вона становиться однією з провідних діяльностей в цей період. Характерною особливістю підліткового віку є здатність до багатьох видів навчання, як у практичному плані так і в теоретичному. Тому підлітковий вік є сенситивний до багатьох видів діяльності (інтелектуальної та інші). І використання навчання за допомогою „зони ближнього розвитку” в цей період є дуже ефективним.

Одним з методів стимулювання розвитку інтелекту є використання психологічних тренінгів. В нашому випадку тренінгу креативності. Адже інтелект добре піддається розвитку при його вмілій сти-

муляції. При використанні тренінгів ми повинні пам'ятати, що розвиваючи якийсь один компонент загального інтелекту ми (шляхом перенесення досвіду, знань, вмінь...) розвиваємо інтелект в цілому.

В результаті проведеного дослідження ми підтвердили гіпотезу про те що, стимулюючий вплив психологічного тренінгу збільшує рівень IQ. Але ми при цьому повинні пам'ятати, що на результати повторного тестування впливає як сам тренінг так і початкове тестування. Як видно з дослідження, рівень інтелекту збільшується в учасників не рівномірно, що, напевно, пов'язано з багатьма факторами: вплив соціокультурного середовища, порядок народження, особисті якості школярів, попередній рівень сформованості абстрактного мислення та інші.

Рекомендації.

Щоб повисити свій рівень вербального інтелекту необхідно: багато читати, читати різну літературу, вчитись читати „бігло”, користуючись словниками вивчати нові для себе терміни. Бути відкритим для нових знань. Зайнятись новим хоббі. Старатись постійно спілкуватись з новими людьми. Займатись в тренінгових групах – розвиватись як особистість так і розвивати певні якості (інтелект).

Перспектива подальших досліджень.

Вивчення інтелекту дозволить нам покращити рівень виявлення не тільки людей з високим рівнем розвитку IQ, а й дозволить вдосконалити прийоми розвитку інтелекту. Саме перспектива виявлення елементів за допомогою яких можна досягти більш високого рівня інтелектуальності і робить важливим вивчення IQ та шляхм його удосконалення.

Список літератури.

1. Вачков І. В. Основні види тренінгових груп в західній практичній психології. Деп в ІТОП РАО – М., 1996.
2. Горбушина О. П. Психологічний тренінг // Секрети проведення. – 2008 .
3. Горбушина О. П. Лабіринт самопізнання // Якість життя . Профілактика. – 2003. -- № 6.
4. Грецов А. Г. Психологічні тренінги з підлітками. — СПб., 2008.
5. Дружинін В. Н. Психологія загальних здібностей. – СПб., 1999.
6. Дрізде Т. М. Соціальна комунікація в управлінні з зворотним зв'язком // Соціальне дослідження. – 1998. -- №10.
7. Петровська Л. А. Теоретичні та методичні проблеми соціально-психологічного тренінга. М., 1982.
8. Петькова О. І., Сазанова Л. І. Інтелектуальний тренінг: учбово-методичний посібник для вчителів та батьків. – СПб.: Мова, 2002. – 221 с.
9. Сост. Кошелева М. Нові тести IQ. — Фенікс., 2002..
10. Смульсон М. Л. Про поняття інтелектуального тренінгу // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. — К., 2000. – Т. II. – Ч. 6. – С. 119-126.
11. Торн К., Маккей Д. Тренінг (Настольна книга тренера). – СПб., 2002.
12. Шевцова І. В. Чого боїться тренер? // Психологічна газета. — 2003. -- №1.
13. Ратанова Т. А. Діагностика розумових здібностей дітей: Учбовий посібник. / Т. А. Ратакова. – 3-е вид., випр. – М.: Московській психолого-соціальний інститут: Флінта, 2005. – 168 с.
14. Шибутані Т. Соціальна психологія. – М., 1969.
15. Ялом І. Теорія та практика групової психотерапії. – СПб., 2000.